

Blok 1

De essentie van romantiek is escapisme. De romantische kunstenaar wil ontsnappen aan de harde, saaie werkelijkheid van de negentiende-eeuwse maatschappij. Een van de manieren waarop ze dat doen is zich verliezen in de natuur.

1. Noem nog drie manieren waarop de romantische kunstenaar het heden ontvlucht.

- hang naar het exotische/ander culturen
- terug naar het (nationale) verleden
- vlucht in het bovennatuurlijke

Bekijk het videofragment over de Salon.

De bourgeoisie was een van de redenen voor het succes van de Salon, de jaarlijkse tentoonstelling die door tienduizenden bezocht werd.

2. Leg uit waarom de Salon populair was bij potentiële kunstkopers onder de bourgeoisie. Geef twee redenen.

- De bourgeoisie was de nieuwe kunst koper, maar was een relatieve leek op het gebied van kunst. De salon exposeerde alleen kunst die door een deskundige vakjury was goedgekeurd.
- De jury bepaalde de kwaliteitsstandaard. Goedgekeurde kunst kon je veilig kopen, zonder het risico op een miskoop waarmee je je belachelijk maakte.

3. Leg uit wat het belang was van de Salon voor de kunstenaars.

- Als het werk dat ingestuurd was werd geaccepteerd door de jury, voldeed je aan de academische standaard. Je kon bovendien eervolle vermeldingen krijgen en prijzen winnen. Daarmee werd je naam bekend en dat betekende dat je werk beter verkocht, tegen hogere prijzen en dat je makkelijker opdrachten kreeg.

Het inzenden van werk naar de Salon hield ook een zeker risico in voor de kunstenaars.

4. Leg dit uit.

- Je werk kon ook worden geweigerd. Als dat regelmatig voorkwam, was dat niet best voor je reputatie als kunstenaar.

Veel werk op de Salon had een erotisch karakter. Naakt kwam veel voor in zowel de schilder- als de beeldhouwkunst. Dat gaf de Salon een wat dubbelhartig karakter gezien de wijze waarop de gegoede burgerij tegen de vrouw aankeek in deze periode.

5. Leg uit waarom het vele naakt een hypocriet karakter gaf aan deze jaarlijkse tentoonstelling. Betrek in je antwoord het beeld van de vrouw in de 19e eeuw.

- Het Victoriaanse beeld van de vrouw is dat van een kuise, zedige en bescheiden 'domestic angel'. De vrouw mocht eigenlijk niets en in bourgeois kringen werd het tonen van een enkel al

aanstootgevend gevonden. Een Salon vol naakten 'omdat het hier om kunst gaat' is dan nogal schijnheilig.

Bekijk de afbeelding.

6. Leg uit waarom de term 'levend standbeeld' van toepassing is op de gefotografeerde persoon.

- In de gedragen kledij is het nauwelijks mogelijk comfortabel te bewegen, te gaan zitten of zelfs een deur binnen te gaan. Het levert een statisch vrouwbeeld op.

Blok 2

Romantische kunstenaars keren zich massaal af van de negentiende-eeuwse maatschappij en de rationaliteit van de verlichting. Hun redenen zijn zowel filosofisch als maatschappelijk.

1. Geef een filosofische en een maatschappelijke reden waarom kunstenaars zich van de negentiende-eeuwse maatschappij afwenden.

- **Filosofisch:** mensen zijn naast rationele wezens ook gevoelswezens, is een stelling van filosoof Jean Jacques Rousseau. Veel kunstenaars zijn het met hem eens.
- **Maatschappelijk:** 'De rede maakt de mensen wel aan elkaar gelijk, maar de samenleving vervormt hen en maakt hen slecht', stelt Rousseau.
- **Maatschappelijk:** kunstenaars krijgen oog voor de ellende die de industriële revolutie in de maatschappij rondom hen aanricht. De verlichting brengt niet wat ze beloofde.

De negentiende-eeuwse maatschappij wordt gekenmerkt door de opkomst van de bourgeoisie.

2. Geef een politieke en een economische oorzaak voor de opkomst van de bourgeoisie.

- **Politiek:** de revoluties van 1789 en 1830 maakten een einde aan de standenmaatschappij, waarin de adel en de kerk de macht hadden.
- **Economisch:** de door handel en industrie rijk geworden burgerij nam de plaats in van de vroegere adel.
- **Economisch:** de industriële revolutie - en daarmee de stijgende industriële productie - zorgde voor grote welvaart onder een deel van de burgerij/bourgeoisie.

Bekijk afbeelding 1.

Het is het portret dat Edgar Degas maakte van de bevriende familie Belleli, ergens tussen 1858 en 1867. Het geeft de verhoudingen in een negentiende-eeuws bourgeoisgezin weer. Daarin is de man buitenshuis zakelijk actief. De vrouw is gebonden aan het huis en is de 'domestic angel' die voor het huishouden en de kinderen zorgt.

3. Leg uit hoe Degas duidelijk maakt dat de vrouw en de kinderen een met elkaar verbonden groep vormen. Noem twee zaken.

- De moeder en de kinderen hebben dezelfde kleuren.
- De drie vrouwen overlappen elkaar.

- De drie vrouwen zijn in een driehoekcompositie weergegeven.

De vader, die zijn dagelijkse bezigheden buitenshuis heeft, is daardoor maar voor een deel betrokken bij het familieleven. Degas maakt ook dat duidelijk in het portret.

4. Leg uit hoe Degas duidelijk maakt dat de vader slechts deels deel uitmaakt van het familieleven. Noem twee zaken.

- De vader zit apart van de vrouwen en overlapt niet.
- De vader zit afgewend, met de rug naar ons toe.
- De vader is in tegenstelling tot de vrouwen meer dynamisch en gedraaid weergegeven.
- De vader heeft andere kleuren dan de vrouwen.

Hoewel de vrouwen compositorisch een groep zijn en de vader daarvan gescheiden is, lijken ook de vrouwen hier geïsoleerde individuen.

5. Geef hiervoor een oorzaak.

- De vrouwen kijken allen in een andere richting en lijken helemaal niet op elkaar betrokken.

De voorstelling heeft een sfeer van strengheid die slechts door enkele details wordt doorbroken.

6. Geef twee aspecten aan waardoor de sfeer van strengheid ontstaat en noem een detail dat die strengheid enigszins doorbreekt.

Streng

- de sombere/donkere kleuren
- de emotieloze uitstraling van de (monumentale) moeder
- het raster van horizontale en verticale lijnen in de achtergrond

Doorbreken

- het hondje dat half door het kader wordt afgesneden
- de wat nonchalantere, speelsere houding van de jongste dochter
- de lossere houding van de vader, die naar zijn dochter kijkt

Blok 3

Bekijk afbeelding 1.

Op afbeelding 1 zie je *La Grande Odalisque* van Jean-Dominique Ingres uit 1814. Een odalisk is een haremvrouw. Ingres heeft nooit een harem in werkelijkheid gezien, maar las erover in een reisroman van een Engelse dame.

1. Op welke manier ontstaat op afbeelding 1 een exotische indruk?

- Via attributen als de hoofddoek, de pauwenwaaier, de waterpijp en de draperieën ontstaat een exotische indruk.

Men spreekt bij dit werk van Ingres wel van romantisch-classicisme.

2. Leg aan de hand van afbeelding 1 uit waarom die uitspraak hier van toepassing is en benoem daarbij zowel het romantische als het classicistische van het werk.

- Het onderwerp is exotisch (een haremvrouw) en dat is romantisch.
- De koele, gladde manier van schilderen en de pose maken haar tot een geïdealiseerde, klassieke Venus en daarmee classicistisch.

Bekijk afbeelding 2.

Niet alleen Ingres nam de odalisk tot onderwerp, er waren tientallen kunstenaars die dit onderwerp kozen. Ook Eugene Delacroix schilderde harem vrouwen. Op afbeelding 2 zie je het werk *Odalisque*, dat hij rond 1825-1828 schilderde. Uit dit schilderij blijkt een uitgesproken romantische visie op de exotische wereld.

3. Noem twee zaken waaruit dat blijkt.

- de vage schilderachtige sfeer en het sterke licht-donkercontrast
- de sensuele houding van de vrouw
- de warme kleuren

4. Welk inhoudelijk aspect van de romantische visie op dit thema wordt hier benadrukt?

- Het dramatische/sensuele/erotische van het onderwerp odalisk.

Bekijk afbeelding 3.

Dit is een schilderij dat Delacroix in 1834 maakte na een studiereis in Noord-Afrika. Het heet *Vrouwen van Algiers*. Delacroix maakte het op basis van schetsen die hij daar maakte. In tegenstelling tot de schilderijen op afbeelding 1 en 2 toont het schilderij op afbeelding 3 een beeld van de haremvrouw dat gebaseerd is op wat Delacroix daar zag.

5. Noem twee zaken uit de voorstelling van de harem vrouwen op afbeelding 3 waaruit dat valt af te leiden.

- Het schilderij is gedetailleerd, de omgeving is zorgvuldig uitgewerkt.
- De figuren maken (deels) een ongeposeerde indruk.
- De vrouwen zijn gekleed in de lokale klederdracht.
- De vrouwen zijn duidelijk oosters.
- De vrouwen wekken geen uitdagende, zwoele indruk.

Hoewel de voorstelling op afbeelding 3 wel een exotische sfeer heeft, is het wat vormgeving betreft een westers schilderij.

6. Noem twee aspecten van de vormgeving waaraan dit zichtbaar is.

- In de voorstelling is lijnperspectief gebruikt.
- De ruimte-uitbeelding via overlapping en plasticiteit is westers.

- Het werk is in een traditionele techniek (olieverf) gemaakt.
- Er is sprake van stofuitdrukking.
- Het lijkt een momentopname van een alledaags tafereeltje.

Blok 4

De natuur heeft veel gedaantes. Daarom konden veel kunstenaars zich er ook makkelijk mee identificeren en was ze een dankbaar onderwerp. Toch kun je enigszins provocerend stellen dat volbloed romantische kunstenaars zelden de natuur schilderden, maar eigenlijk iets anders.

1. Verdedig deze stelling.

- Romantische kunstenaars hadden de gewoonte de werkelijkheid te vergoten, te verfraaien. De natuur in een romantisch schilderij is eigenlijk altijd de natuur 'met iets erbij'. In veel gevallen heeft zo'n schilderij ook een symbolische betekenis.

Bekijk afbeelding 1.

Het is het werk dat Joseph Turner maakte over de laatste tocht van het oorlogsschip The Fighting Téméraire. Het wordt naar zijn laatste rustplaats gesleept door een stoomboot. De Téméraire was het laatste Britse oorlogsschip dat onder zeil voer. Turner mixt nieuw en oud en maakt er een symbool van dat voor iedereen iets anders betekent.

2. Leg uit hoe hij met dit werk twee verschillende groepen kijkers tevreden stelt. Geef daarbij aan om welke groep het gaat en wat het schilderij voor die groep symboliseerde.

- Doelgroep: progressieve mensen die de nieuwe technologie met vreugde tegemoet zien, zoals industriëlen. Het schilderij stelt voor hen een zonsopgang voor en symboliseert de komst van een nieuw tijdperk: de stoomtijd, waarin de ouderwetse zeilvaart verdwijnt.
- Doelgroep: romantici en behoudende, nostalgische mensen. Het schilderij stelt voor hen een zonsondergang voor. De fraaie zeilschepen verdwijnen en maken plaats voor vieze rookspuwende stoomschepen. Het schilderij symboliseert het einde van een tijdperk.

In zijn manier van werken was Turner zijn tijd vooruit. Zijn wijze van schilderen was veel meer een poging om de sfeer van een moment weer te geven.

3. Vergelijk zijn schilderwijze met die van Jacques-Louis David.
Noem drie verschillen.

Turner	David
• vlekken/toetsen	nauwkeurig glad geschilderd
• felle kleuren en contrasten	vrij egaal geschilderd zonder veel contrast
• schilderachtige en dynamische werkwijze	beheerst en tekenachtig/lineair
• nadruk op licht	egaal belicht

Bekijk de video.

Turner maakte het schilderij naar aanleiding van de gruwelijke praktijk waarbij slavenhalers zwakke en zieke slaven overboord zetten om het verzekeringsgeld voor verdrinking te innen. Bij zwaar weer deed

men het ook om het schip lichter te maken. Zonder twijfel was Turner oprecht verontwaardigd over die praktijken. Het was echter ook een goed onderwerp voor een romanticus.

4. Leg uit aan de hand van twee zaken waarom dit een ook romantisch onderwerp is.

- De wrede, woeste natuur speelt een hoofdrol.
- Monsters en fantasiecreatures uit de diepte van de oceaan.
- Drama, tragedie en wreedheid overheersen.

Blok 5

Een bekende romantische compositie is de cyclus van zes symfonische gedichten *Má Vlast* van de Tsjechische componist Smetana. *Ma Vlast* betekent Mijn Vaderland. In dit werk, dat meer dan een uur duurt, beschrijft Smetana muzikaal zijn geboortestreek Bohemen. Het bekendste deel is *Vlatava*: de Moldau. Daarin geeft de componist via zijn muziek een beeld van het ontstaan van de rivier de Moldau en hoe deze als belangrijkste rivier door het Boheemse landschap slingert. Tragisch is dat Smetana kort na de aanvang van dit werk volledig doof werd en de muziek alleen in gedachten kon horen.

Beluister het fragment uit het begin van de compositie *Vlatava*.

Het fragment is een stukje uit het begin van dit werk.

1. Leg uit hoe Smetana suggereert dat de rivier oorspronkelijk ontstaat uit twee stroompjes die samenvloeien.

- Twee instrumentgroepen spelen ieder aanzwellend een klein thema dat zich samenvoegt tot één nieuw thema met meer instrumenten en dat luider gespeeld wordt.

Het beekje dat de Moldau in het begin is, wordt een steeds machtiger stroom als Bohemen wordt bereikt.

2. Beschrijf hoe Smetana suggereert dat de rivier vanaf haar ontstaan geleidelijk breder wordt. Noem daarbij twee zaken.

- De muziek wordt steeds luider gespeeld, kent een steeds grotere dynamiek.
- Er nemen steeds meer instrumenten deel aan de melodie naarmate de rivier breder wordt.
- De pauken krijgen een prominentere rol.

Als het water verderop bij een bos aanbeldt, suggereert Smetana een jacht die daar plaatsvindt.

3. Leg uit hoe hij dit via zijn muziek suggereert.

- Het rivierthema wordt onderbroken door het geschal van jachthoorns.

Bohemen staat in Smetana's tijd onder Duits bewind. De componist gaf zijn werk echter consequent Tsjechische namen in plaats van Duitse titels zoals gebruikelijk. Zo ook met *Ma Vlast*. Met deze symfonische gedichten raakt de componist aan twee hoofdthema's uit de romantiek.

4. Welke zijn dat? Leg je antwoord uit.

- Thema: liefde voor de natuur; het beschrijven van het Boheemse landschap en de rivier. De compositie heet De Moldau.
- Thema: liefde voor zijn land. Zijn nationalisme: consequent Tsjechische titels. De compositie heet Mijn Vaderland.

Blok 6

Bekijk afbeelding 1 en lees de brontekst.

Het is *De uittocht van de vrijwilligers, 1792*, van François Rude, ook wel *La Marseillaise* genoemd .

BRONTEKST

La Marseillaise is een meer dan twaalf meter hoog beeld dat tegen de Arc de Triomphe is geplaatst als herinnering aan de strijd rond de Franse Revolutie. De naam ontleent het aan een strijdlied dat oorspronkelijk werd geschreven na de Franse oorlogsverklaring aan Oostenrijk in 1792. Het lied, dat oproept tot de strijd tegen tirannie, werd wat later het Franse volkslied. Rude maakte het beeld in opdracht van de staat in de periode tussen 1833-1836. Het stelt een groep mannen voor die ten strijde trekt en wordt aangevuurd door een Bellona of Victoria, een oorlogsgodin uit de Romeinse mythologie. De voorstelling verwijst naar de klassieken.

1. Geef drie aspecten uit de voorstelling van afbeelding 1 die verwijzen naar de klassieken.

- de antieke wapens, zoals zwaarden en speren
- de helmen en kurassen/wapenrustingen
- het naakt
- de gevleugelde Bellona/Nike/Victoria-figuur
- de mate van idealisering van de figuren

De figuren trekken ten strijde om de revolutie te verdedigen.

2. Noem drie aspecten uit de voorstelling waaruit blijkt dat de figuren ten strijde trekken.

- de gevleugelde Bellona die oproept tot de strijd
- de wapenrustingen en wapens
- de houdingen en uitdrukkingen van de mannen
- de gerichtheid van de groep naar een zijde

De voorstelling is niet realistisch bedoeld, maar is vooral een symbool van de strijd.

3. Noem drie aspecten van de voorstelling uit *La Marseillaise* waaruit blijkt dat de voorstelling vooral symbolisch is bedoeld.

- de gevleugelde figuur van de Bellona bovenin
- de groep is te klein om een serieuze strijdmacht te zijn
- het is ongebruikelijk in de 19e eeuw naakt ten strijde te trekken

- de archaische wapens en wapenrustingen
- de haan bovenin als symbool van Frankrijk

Rude koos ervoor de strijd op symbolische wijze weer te geven conform de opdracht.

4. Geef twee redenen waarom Rude de revolutionaire strijd symbolisch moest weergeven.

- Een realistische weergave van de strijd zou te confronterend en schokkend zijn.
- Door de symbolische weergave en door de verwijzing naar de klassieken krijgt de strijd zijn legitimiteit: hier strijdt duidelijk de goede partij. Een symbolische weergave is vanuit propagandaoogpunt te verkiezen boven een realistische. De klassieken hebben een positief aura.

Rude's positie als kunstenaar in dienst van de staat plaatst hem buiten de romantiek als kunststroming.

5. Geef een verklaring voor deze stelling vanuit de rol en positie van de kunstenaar in de romantiek.

- De romantische visie op kunst als 'allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie' laat zich nauwelijks verenigen met een opdracht waarin wordt voorgeschreven wat moet worden vormgegeven en de wijze waarop dat moet gebeuren. De kunstenaar is in de romantiek vrij en geeft de eigen gevoelens weer.

Toch wordt Rude wel tot de romantiek gerekend.

6. Geef vanuit het beeld daarvoor een verklaring.

- De dynamiek van het tafereel is te groot en de expressie op de gezichten van de figuren is te duidelijk om tot het neoclassicisme (statisch en emotieloos) te behoren.
- Rude geeft een grootse historische gebeurtenis uit het Franse verleden weer en toont daarmee historische en nationalistische belangstelling.

Bekijk afbeelding 2.

Jean Baptiste Carpeaux, *De Dans*, 1868. Het beeld was bedoeld als reliëf tegen de wand van de Opera Garnier. Het stelt de geest van de dans voor, omringd door dansende vrouwen. Het is 4,20 meter hoog. Het beeld heeft ondanks het klassieke uiterlijk romantische kenmerken.

7. Noem er twee.

- de wilde dans
- de vrolijke, levendige gelaatsuitdrukking
- het dynamische karakter van de totale groep

Het beeld kreeg na de onthulling echter vernietigende kritieken en werd zelfs door boze toeschouwers beschadigd. Het voldeed op een aantal punten niet aan de regels.

8. Noem drie zaken waaraan de beschouwers zich ergerden.

- Er was teveel en te realistisch naakt.

- Het gaf te ongeremd, fysiek en wild de dans weer.
- Het was te weinig symbolisch en plechtig.
- Het was te groot en opvallend.

Blok 7

Het romantisch ballet heeft zijn wortels in het handelingsballet uit de 18e eeuw. Het handelingsballet is nieuw voor die tijd.

1. Leg uit wat een handelingsballet is.

- Het handelingsballet is het eerste zelfstandige ballet dat een verhaal geheel in dansvorm vertelt. Er wordt niet in gesproken of gezongen. Voorheen was ballet altijd gekoppeld aan een andere theaterdiscipline.

Ballet is dans, maar niet alle dans is ballet. Ballet heeft een aantal typerende kenmerken.

2. Noem drie van deze kenmerken van het ballet.

- Ballet is dans met gecodeerde/gestileerde bewegingen.
- Ballet kent een aantal basisposities.
- Ballet vertelt altijd een verhaal.
- Ballet is verticaal gericht.

Een van de eerste grote romantische balletten was *La Sylphide* van Filippo Taglioni.

Het bevat alle elementen die in latere balletten terug te vinden zijn. Het verhaal speelt in Schotland. Couleur locale is zo'n element.

3. Geef aan waar je die couleur locale aan kunt herkennen. Noem twee zaken.

- grote open haard in de enorme hal van een herenboerderij
- Schotse kilt van James
- glas-in-loodramen

Lees de Brontekst.

BRONTEKST

La Sylfide

De Schotse boerenzoon James is verloofd met Effie, die op haar beurt weer aanbeden wordt door Gurn. In deze onschuldige omgeving wordt het contrast gevormd door de toverkol Madge, die de kwaadaardige kant van de bovennatuur vertegenwoordigt. De sylphides - luchtgeesten – weerspiegelen de kwetsbare, goede zijde van het bovennatuurlijke. Aan de vooravond van zijn huwelijk met Effie droomt James bij het haardvuur als een sylfide verschijnt. James wordt verliefd op haar. Voor anderen is de luchtgeest onzichtbaar. James kan haar wel zien, maar niet aanraken. Uit frustratie roept hij de hulp van de heks Madge in. Deze heks koestert wrok tegen hem, omdat hij haar eerder beledigd heeft. Hij krijgt van haar een betoverde omslagdoek die hij om de schouders van de sylfide moet leggen zodat ze niet meer weg kan vliegen. Onwetend van het feit dat die doek de vleugels van de nimf zal verbranden

en hij haar hierdoor zal doden, gebruikt James de doek. Zijn geliefde sylfide sterft voor zijn ogen. Ontroostbaar en gebroken blijft James achter. Effie, die niets snapt van zijn verdriet, besluit met haar bewonderaar Gurn te trouwen.

De verhaallijn van *La Sylphide* bevat een aantal elementen die bij het romantisch ballet horen.

4. Noem drie elementen die kenmerkend zijn voor het romantische verhaal.

- de strijd tussen goed (de luchtgeesten) en kwaad (de heks Madge)
- gefrustreerde/tragische liefde
- de bovennatuur in de vorm van een luchtgeest en een heks

De sylfide is een luchtgeest. De mise en scène in het decor en haar dans zorgen ervoor dat ze een echte geestverschijning lijkt.

5. Leg dit uit voor beide zaken.

- De sylfide is in het wit gekleed en contrasteert sterk met de donkere omgeving van het decor.
- De sylfide danst op pointes, met veel sprongen en lijkt zo gewichtloos.

Romantische balletten bestaan voor een deel uit mimedans en voor een deel uit divertissementen. In een goed ballet bestaat er evenwicht tussen beide.

6. Leg uit waarom dat een noodzakelijke voorwaarde is. Leg daarbij uit wat de rol van beide is.

- Mime/pantomime is het verhalende deel van het ballet. Via mime wordt het verhaal verteld.
- Een divertissement is een deel zuivere dans om de dans en dus abstract.
- Alleen mime zou een saai, qua beweging weinig boeiend ballet opleveren. Alleen divertissementen maakt het onmogelijk een verhaal te vertellen. Teveel aan divertissementen versluiert de verhaallijn voor het publiek en maakt die lastig te volgen.

Blok 8

Edvard Grieg (1843-1907) is de grootste nationale componist van Noorwegen. Hij wordt vooral beroemd door de muziek die hij schrijft bij Ibsens bewerking van de volksvertelling *Peer Gynt*. De componist weet met zijn muziek als geen ander de melancholische sfeer te treffen van het Noorse landschap met zijn mist, bergen en verstilde fjorden. Grieg wil een duidelijk Noors geluid laten horen, wat hij doet door volksmuziek in zijn muzikale thema's te verwerken. Het verhaal zelf over de losbol Gynt en zijn trouwe geliefde Solvejg heeft ook veel Noorse sprookjeselementen, zoals de trollen in de hal van de bergkoning.

Lees de brontekst

BRONTEKST

Peer Gynt

De dorpsjongen Peer Gynt fantaseert over reizen, geld en macht. Hij zwerft rond en dat staat zijn rijke vriendin Ingrid niet aan. Ze besluit met een ander te trouwen. Om zijn zwerven goed te praten liegt Peer tegen zijn moeder Aase, die niet blij is dat hij Ingrid is kwijtgeraakt.

Peer zit er niet mee, want inmiddels heeft hij een nieuwe liefde: de mooie Solvejg. Die moet echter niets van hem hebben, zodat hij terugkeert naar Ingrid. Samen gaan ze ervandoor, maar de liefde duurt niet lang. Peer raakt in de ban van een trollenprinses, komt in de trollenwereld terecht en weet maar net daaraan te ontsnappen. Naar huis kan niet meer en daarom vestigt hij zich in het bos, waar Solvejg hem opzoekt. Net als zijn geluk ten goede keert, verschijnt de trollenprinses met een kind van wie ze beweert dat het van Peer is.

Peer vlucht daarop weg uit Noorwegen en vraagt Solvejg om op hem te wachten.

Na vele avonturen in het Midden-Oosten reist Peer verder met zijn stoomboot. Hij scheidt op over zijn rijkdom, verdiend met slavenhandel. Als gevolg van de Grieks-Turkse Oorlog wordt het schip echter gestolen. Als klap op de vuurpijl raakt hij ook nog zijn geld kwijt aan een danseres.

Oud en grijs vaart Peer bij de Noorse kust als zijn schip in een storm vergaat. Aangespoeld en straatarm ziet hij zijn eigen begrafenis. Peer trekt weer terug de bossen in. Hij ontmoet er de knopensmelter, een fabelfiguur die hem wil omsmelten. Alleen als hij kan bewijzen dat hij ooit ergens 'zichzelf' is geweest, is er genade voor Peer. Het is een gepast einde voor de waardeloze niksnut. Peer vindt dat uiteraard niet, maar hij moet iemand vinden om de knopensmelter te overtuigen. Solvejg verschijnt, de vrouw die trouw op hem bleef wachten. In haar ogen is Peer wel de man die hij had moeten zijn. Solvejg vergeeft hem en Peer sterft in haar schoot.

De thematiek van *Peer Gynt* is typerend voor de romantiek, bijvoorbeeld door de niet aflatende liefde van Solvejg voor Peer.

1. Noem nog drie typisch romantische thema's uit het verhaal van *Peer Gynt*.

- de sprookjeswereld/de trollenwereld
- de exotische oorden en het Midden-Oosten waar Peer vertoeft
- het bovennatuurlijke/de knopensmelter
- het escapisme: ontsnappen uit de harde werkelijkheid

Grieg maakte op verzoek van Ibsen begeleidende muziek bij het toneelstuk.

Beluister het muziekfragment, het voorspel voor het eerste bedrijf. De muziek van dit voorspel is typerend voor de karakters van de hoofdfiguren: Peer en Solvejg.

2. Leg uit hoe Grieg beide figuren typeert. Benoem daarbij de melodie en de instrumenten die hij bij ieder van hen inzet.

- Solvejgs karakter wordt getypeerd door een slepende, wat melancholische melodie. Daarin spelen houtblazers en strijkers de hoofdrol.
- Peers karakter wordt getypeerd door een springerig, onrustig wijsje. In dit thema hebben de cello en de altviool de hoofdrol.

Aan het einde van zijn avontuur met de trollenprinses is Peer in de hal van de bergkoning beland. De aanwezige trollen dansen steeds uitzinniger rondom de bange Peer en smijten hem uiteindelijk hun grot uit. Grieg voerde de spanning enorm op.

3. Beschrijf hoeveel thema's Grieg in de dans gebruikte. Leg tevens uit hoe de spanning in de muziek wordt opgevoerd. Geef twee argumenten.

- Grieg gebruikte maar één muzikaal thema.
- Hij voert de spanning op door:
 - het tempo te versnellen; oplopend tempo
 - steeds luider te gaan spelen; oplopende dynamiek
 - de toonhoogte stijgt als het tempo versnelt

Naast de romantische thema's plaatste Ibsen in het verhaal *Peer Gynt* in de eigen tijd.

4. Hoe verwijst Ibsen naar de eigen tijd. Geef twee voorbeelden.

- De Grieks-Turkse Oorlog vindt plaats in de 19e eeuw.
- Peer vaart op een stoomschip.
- Peer verdient zijn geld deels met slavenhandel.

Hoewel Peer Gynt de hoofdfiguur is, is hij bepaald niet de held van het verhaal.

5. Leg uit waarom Peer geen klassieke held is aan de hand van vier aspecten van het verhaal.

- Hij liegt.
- Hij breekt zijn woord regelmatig.
- Hij legt het aan met meerdere vrouwen, die hij niet trouw blijft.
- Hij verdient zijn geld oneerlijk.
- Hij raakt geld kwijt aan danseressen.
- Hij ontloopt zijn verantwoordelijkheden.

Hoewel het verhaal over de fratsen van de gelukzoeker vrolijk begint en veel romantische kenmerken bezit, blijkt uit het stuk dat Ibsen uiteindelijk niet veel op had met romantische avonturiers als Peer Gynt.

6. Leg dit uit aan de hand van twee aspecten uit het verhaal.

- Het loopt (bijna) slecht af met Peer, die gestraft wordt voor zijn escapistisch gedrag.
- Peer raakt alles kwijt wat hij met zijn avonturen heeft verdiend.

Blok 9

De componist Tsjajkovsky kreeg van Nicolai Rubinstein de opdracht een nationalistisch stuk te schrijven bij gelegenheid van de opening van een nieuwe kathedraal in Moskou en het vijftienvigjarig regeringsjubileum van Tsaar Alexander II. Daarnaast zou het uitgevoerd kunnen worden bij de grote tentoonstelling van 1882, waar de Russische industriële en artistieke vooruitgang zou worden getoond aan de wereld. De componist schreef het stuk in zes weken en probeerde daarbij het Russische nationalistisch hart op alle mogelijke manieren te beroeren.

Lees de brontekst.

BRONTEKST

De Ouverture 1812 werd in 1880 geschreven ter nagedachtenis aan de slag bij Borodino in september 1812. Volgens het Russische nationale geheugen versloeg Tsaar Alexander daar het leger van Napoleon. In die warme herinnering vergat men voor het gemak dat de Franse veldheer in de slag de overhand had, maar dat uiteindelijk honger en de winter de Franse troepen tot de terugtocht dwongen. Tsjajkovsky haatte het stuk: 'Erg luid en lawaaierig en zonder enige artistieke verdienste, overduidelijk geschreven zonder warmte of liefde', was zijn eigen oordeel. Het succes van het stuk overtuigde de componist ervan dat de wereld meer om goedkoop, dramatisch spektakel gaf dan om zijn moeizaam bevochten persoonlijk uitingen in symfonieën, concertos en kamermuziek. Hoe groter het succes van de ouverture, hoe meer Tsjajkovsky het idee kreeg dat de wereld zijn muziek helemaal niet begreep.

Mogelijk is de teleurstelling van de componist te verklaren uit het feit dat het nooit zo werd gespeeld als hij het bedoeld had. Bij de eerste uitvoering bleken de geplande kanonschoten onpraktisch. De plaatsing van het geschut gaf problemen. De timing bleek hierdoor te lastig.

In 1881 werd tsaar Alexander II vermoord. Daarna leken alle toeters en bellen en zeker de kanonschoten in de ouverture ongepast. Tijdens de grote tentoonstelling werd het stuk dan ook sober uitgevoerd, zonder spektakel.

Vrij naar John Brunning op Classic FM.

De Russische troepen worden verklankt door Russische volkswijsjes te gebruiken. Ook het Franse leger is duidelijk aanwezig.

1. Hoe maakt Tsjajkovsky de aanwezigheid van de Fransen duidelijk?

- Hij laat in het stuk fragmenten van *La Marseillaise* horen

2. Leg uit hoe de Franse aftocht en de Russische overwinning in het fragment muzikaal zijn vertaald. Noem drie zaken en beschrijf wat wordt verklankt.

- De Fransen vallen aan: *La Marseillaise* klinkt.
- De muziek neemt af in sterkte en wordt steeds trager en lager: de Franse troepen druipen af.
- Onder het Russische volk breekt jubelzang uit. De kerkklokken luiden: er is gewonnen.
- Triomfantelijk muziek en saluutschoten: de overwinning wordt gevierd met saluutschoten.

Momenteel bestaat er wel waardering voor *De Ouverture 1812*. Muziekspecialisten zien de muzikale kwaliteiten, ondanks het spektakel dat de componist achteraf verafschuwde.

3. Leg uit hoe dat komt.

- Wij kijken nu anders tegen de muziek en de omstandigheden aan. Die laatste zijn veranderd. Voor ons telt het Russische nationalisme niet mee.
- Naast het spektakel bevat de compositie ook andere muzikale kwaliteiten.
- De componist was niet in de gelegenheid het stuk zo te horen als hij het bedacht had door technische onvolkomenheden. Nu kan dat wel en dus speelt dat niet meer.

Het eerste mislukte concert werd vanwege de kanonschoten in de open lucht uitgevoerd. De kanonnen konden niet tussen het publiek of de musici staan. Daardoor mislukte het effect dat de componist wilde bereiken.

4. Leg uit hoe de plaatsing van het geschut daarvan de oorzaak was.

- De kanonnen moesten ver weg worden geplaatst. Er zit daarom tijdsverschil tussen de schoten en het moment dat het geluid het publiek bereikt. Daardoor klopte de timing niet; het geluid bereikte het publiek niet op tijd.

Tsjaikovsky besepte te laat dat een stuk, eenmaal geschreven, niet teruggenomen kan worden.

5. Vind je dat dat een kunstenaar eigenlijk zijn creaties zou moeten kunnen terugnemen?
Beargumenteer je antwoord.

- Nee, eenmaal geschreven en openbaar gemaakt blijft het geschreven. Het wordt cultureel erfgoed en daarmee is het ook eigendom van het publiek geworden. Bovendien schreef hij het voor een opdrachtgever die er voor betaald heeft.
- Ja, een kunstwerk is het geestelijk eigendom van de kunstenaar en met je eigendom kun je doen wat je wilt. Zelfs een koper kan niet vrijelijk beschikken over kunst die hij aankoopt (praktisch zal dat niet meevallen).

Blok 10

Bekijk de afbeelding. Het is een schilderij van Julius Schmid. Hierop zie je een zogenaamde 'Schubertiade', een huisconcert door de componist en pianist Franz Schubert (1797-1828). Hij zit aan de piano en is omringd door vrienden. Huisconcerten waren erg geliefd.

1. Waarom zouden deze huisconcerten zo geliefd zijn? Geef twee redenen.

- Er was direct contact met de componist/uitvoerende.
- Het concert diende als sociale ontmoetingsplaats.
- Het concert verleende status aan de organisator ervan.
- Het was exclusief een dergelijk concert bij te wonen.
- De componist/uitvoerende kon laten zien wat hij kon.

Tijdens huisconcerten werden vaak liederen uitgevoerd. Vooral het zogenaamde kunstlied was een genre dat veel werd uitgevoerd. Deze liederen waren composities voor piano en zangstem. De tekst was vaak ontleend aan een gedicht of verhaal. Heinrich Heine en Johann Wolfgang von Goethe waren tijdgenoten wier werk nogal eens gebruikt werd.

2. Waarom zou het kunstlied in de romantiek zo populair zijn? Noem twee zaken.

- De romantiek werd als stroming in belangrijke mate geïnspireerd door de literatuur. Het belang van de poëzie daarin was erg groot. Het kunstlied is een combinatie van gedicht en muziek.
- Zowel de zangmelodie als de pianobegeleiding verklankt de in het gedicht verwoorde stemmingen en emoties (woord en muziek versmelten als het ware).

Schubert schreef ook de liederencyclus *Winterreise*. De teksten voor de vierentwintigdelige cyclus waren geschreven door de dichter Wilhelm Müller. Ze beschrijven de reis van een zwerfer door het winterlandschap. Het laatste lied van de cyclus heet *De Speelman*.

Bekijk de video en lees de brontekst. Schubertexpert Ian Bostridge zingt dit lied, Julius Drake begeleidt hem op piano.

BRONTEKST

De Speelman

Boven achter 't dorp
Staat een speelman,
Met stijve vingers
Draait hij wat hij kan

Blootsvoets op het ijs
Wiegt hij heen en weer
En zijn kleine schotel
Blijft nu steeds leeg.
En zijn kleine schotel
Blijft nu steeds leeg

Niemand wil hem horen
Niemand kijkt naar hem
En de honden grommen
Naar de oude man

Hij laat alles komen
Net zoals het wil
Draait maar en zijn draailier
Staat ook nimmer stil
Draait maar en zijn draailier
Staat ook nimmer stil

Wonderlijke grijsaard
Zal ik met je mee?
Wil je dan mijn liederen
op jouw draailier spelen?

In het lied zijn romantische thema's te herkennen.

3. Noem er twee.

- eenzaamheid
- weemoed/melancholie
- de dood (gesymboliseerd door de speelman)
- de natuur (winter)

De muziek en de zang vullen elkaar aan. Daarbij heeft de piano nauwelijks een begeleidende rol, maar is gelijkwaardige aan de stem.

4. Leg dit uit.

- De zang wordt begeleid door slechts enkele noten. Na iedere tekstregel verklankt de piano echter de sfeer met een eigen muzikale regel.

Schubert schreef de droefgeestige liederen van *Winterreise* in 1827, een jaar voor zijn dood. Hij was toen al erg ziek en eenzaam.

Bostridge en Drake besloten de liederencyclus op video te zetten. Hoewel deze sober zijn vormgegeven, proberen ze daarmee iets van de sfeer en ontredde van de componist weer te geven.

5. Leg uit hoe ze dat bereiken aan de hand van drie zaken.

- de grauwe, koude kleuren in de video
- de ongekamde haren en loshangende kleding van de zanger
- de intense blik in de camera naar de beschouwer (vanuit één camerastandpunt)
- de wanhopige, droevige gezichtsuitdrukking
- het uitzoomen bij de aftiteling, waarbij de zanger alleen achterblijft in een lege, grauwe ruimte
- de rafelige tekst van de aftiteling

Blok 11

Bekijk de afbeelding *De Vrijheid voert het Volk* dat Eugène Delacroix in 1830 schilderde.

Het schilderij werd gemaakt als eerbetoon aan de Julirevolutie van dat jaar, die de schilder van dichtbij meemaakte. Van de man met het musket wordt beweerd dat het een zelfportret is van Delacroix.

Hoewel er realistische elementen zijn toegevoegd, is deze voorstelling vooral symbolisch.

1. Noem drie aspecten uit de voorstelling die realistisch lijken.

- Er liggen doden en gewonden op de voorgrond.
- De opstandelingen dragen eigentijdse kledij.
- De wapens zijn eigentijds.
- De rook op de achtergrond doet echt aan.
- De oprukkende massa revolutionairen.

2. Noem twee zaken uit de voorstellingen waaruit blijkt dat het om een symbolische voorstelling gaat.

- De vrouw draagt de Frygische muts (symbool van de revolutie).
- De vrouw heeft de nationale driekleur in de hand.
- De vrouw is gedeeltelijk naakt.

Delacroix wilde met het schilderij tonen dat de revolutie niet was voorbehouden aan een bepaalde maatschappelijke klasse of groep, maar voor iedereen belangrijk was.

3. Noem een aspect van de voorstelling waaruit je dat kunt afleiden.

- Allerlei maatschappelijke groepen/klassen zijn vertegenwoordigd: de bourgeois, de boer, de handwerksman, de soldaat en de vrouw.

4. Leg vanuit dit gegeven uit wat de rol is van de jongen rechts naast de vrouw.

- De jeugd strijdt aan de zijde van de revolutie.
- De revolutie heeft de toekomst en garandeert een toekomst voor de jeugd.

De voorstelling is zo opgebouwd als ware het een dramatische theaterscène.

5. Noem drie aspecten van het schilderij van Delacroix waaruit dit blijkt.

- de wijze waarop de personen worden belicht
- de frontale opstelling van de figuren
- de dramatische pose van de figuren
- het vlakke decorachtige van de achtergrond

Delacroix plaatste de belangrijkste figuur, de vrouw die de vrijheid voorstelt, op een centrale positie in het schilderij.

6. Noem nog drie aspecten van de vormgeving waarmee de aandacht van de beschouwer op de vrouw wordt gericht.

- Meerdere blikrichtingen/compositielijnen wijzen naar de vrouw .
- De vrouw wordt niet overlapt.
- De sterkste contrasten zijn bij de vrouw (licht-donkercontrast en kleurcontrast).
- Ze staat het hoogst in de compositie, haar hoofd is de top van een driehoek in de compositie.
- Ze is frontaal weergegeven.

Het werk werd door de staat gekocht, maar slechts kort tentoongesteld, omdat het door zijn politieke boodschap als staatsgevaarlijk werd gezien. Bekijk afbeelding 2 en 3. Op beide wordt Delacroix' voorstelling gebruikt. Afbeelding 2 is voor de cover van een cd van de groep Coldplay uit 2008. Afbeelding 3 is als graffiti op de Palestijnse kant van de afscheidingsmuur in Bethlehem geschilderd.

7. Is het gebruik van Delacroix' werk op deze manier gerechtvaardigd of is het respectloos gesol met cultureel erfgoed? Beargumenteer je antwoord voor beide afbeeldingen.

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

- Afbeelding 2: ja, het is wel cultureel erfgoed, maar het staat iedereen vrij om ermee te doen wat hij wil. Het beeldrecht is verlopen en de maker is overleden en dus wordt niemand schade berokkend.
- Afbeelding 2: nee, het is het respectloos misbruiken van een symbool voor een commercieel doel. De letterlijke voorstelling van Delacroix wordt hier geweld aangedaan voor een commercieel doel.

- Afbeelding 3: ja, het schilderij is een symbool voor vrijheidsstrijd. De Palestijnse strijd wordt door de Palestijnen gezien als een vrijheidsstrijd. Ze lenen alleen Delacroix' compositie als een symbool. De kleuren en figuren zijn anders.
- Afbeelding 3: nee, het is het misbruiken van een kunstwerk voor een politiek doel. De strijd die hier gevoerd wordt heeft niets te maken met datgene waar Delacroix' schilderij voor staat.

Blok 12

Victor Hugo schreef *Les Misérables* in 1862. Het boek is een aanklacht tegen de maatschappelijke misstanden in zijn tijd, waarin het kapitaal en de bourgeoisie hoogtij vieren. De schrijver keerde zich openlijk tegen keizer Napoleon en ging in ballingschap in Engeland. Hugo werd er als volksschrijver een gevierd auteur mee en wiens werk ook nu nog leeft onder het Franse publiek. *Les Misérables* werd in het theater gebracht en is inmiddels meermalen verfilmd en tot musical omgewerkt.

Lees de brontekst.

BRONTEKST

Het Verhaal.

Jean Valjean heeft 19 jaar in een strafkamp gezeten vanwege de diefstal van een brood. In 1815 komt hij vrij en ontmoet hij Bisschop Myriel, die hem bekeert. Valjean wil een goed mens worden en besluit zijn verleden achter zich te laten. Hardwerkend onder de naam Madeleine wordt hij fabrikant en zelfs burgemeester. Fantine, een ziekelijke fabrieksarbeidster, krijgt ontslag wegens immoraliteit, omdat ze een ongehuwde moeder is. Dat is een catastrofe, want van haar loon onderhoudt ze Cosette, haar dochtertje, die bij familie woont. Ze is wanhopig. Als Valjean zich bewust wordt van Fantines perikelen, helpt hij haar.

Valjeans verleden achtervolgt hem echter. De politieman Javert, zijn vroegere gevangenisopzichter, spoort hem op en beschuldigt hem van oplichting. Valjean raakt alles kwijt, zelfs Fantine. Ze sterft als Javert Valjean aan haar ziekbed arresteert. Valjean ziet echter kans te vluchten met wat geld en vertrekt met Fantines dochtertje Cosette naar Parijs, waar ze als vader en dochter leven.

Cosette wordt verliefd op Marius, een student die actief is in de revolutie van 1830. Inmiddels zit Javert weer achter Valjean aan, die nu voor een dilemma staat: moet hij vluchten met Cosette en haar zo haar grote liefde ontnemen, of moet hij de opstandelingen helpen? Hij doet het laatste en in de gevechten op de barricades vallen vele doden, onder wie dierbare vrienden. Marius blijkt een rivaal voor Valjean, maar die redt hem uiteindelijk voor Cosette. Als de gevechten ten einde lopen, krijgt Valjean Javert in het vizier, maar hij laat hem gaan. Javert maakt vervolgens een einde aan zijn leven.

De gewonde Marius herstelt door Cosettes zorgen, maar weet niet wie hem redde. Bij toeval hoort hij dat het Valjean was. Zo komt hij er na zijn huwelijksdag ook achter dat Valjean een veroordeelde misdadiger is. Hij wil daarom dat Valjean en Cosette geen contact meer hebben. Valjean wordt ziek van verdriet hierom en is stervende. Marius, inmiddels op de hoogte gesteld van alle goeds dat Valjean in het verleden deed, heeft nu spijt en wil vergeving voor zijn lompe gedrag. Dat lukt net voordat Valjean sterft.

Valjean, de hoofdpersoon van het verhaal, moet een bijna eindeloze rij beproevingen ondergaan.

Daarbij is hij voortdurend op de vlucht voor de politieman Javert. Beiden worden zo in Victor Hugo's boek maatschappelijke symbolen.

1. Voor wie staan ze symbool in de negentiende-eeuwse maatschappij?

- Valjean symboliseert hier de underdog, de lijdende, uitgebuite onderklasse.
- Javert is het symbool van de meedogenloze wetgeving, bedoeld om die klasse eronder te houden.

Bekijk de afbeelding. Het is een gravure die Emile Bayard in 1862 maakte als illustratie voor Hugo's roman. Het stelt de kleine Cosette voor. Ook Bayard wilde het publiek raken met zijn illustratie.

2. Noem vier aspecten van de voorstelling die de emotie van de kijker moeten opwekken.

- Er is een klein, mager meisje weergegeven.
- Ze hanteert een voor haar veel te grote bezem.
- Ze draagt kapotte kleren.
- Ze heeft verwaaid haar.
- Ze staat en werkt op blote voeten in water.

In 1998 werd *Les Misérables* verfilmd door Bille August.

Bekijk het videofragment.

Valjean hoort van het ongeluk dat Fantine heeft getroffen. Na haar ontslag uit zijn fabriek moet ze zich prostitueren om aan geld te komen voor haar dochter. Na een ruzie wordt ze gearresteerd door Javert. Er is een groot contrast in de speelwijze van inspecteur Javert en Fantine.

3. Noem twee verschillen in de speelwijze.

- Fantine gebaart, smeekt en werpt zich op de grond en spreekt met emotie.
- Javert blijft uiterlijk onbewogen met hetzelfde uitdrukingsloze gezicht en dezelfde stem.

Bekijk afbeelding 2. Dit is een affiche voor de verfilmde musical van *Les Misérables* door Tom Hooper in 2012. De maker is geïnspireerd door de illustratie van Emile Bayard.

4. Geef aan in welke zin de illustratie als basis heeft gediend voor het affiche en verklaar waarom de maker dat deed.

- Basis: de maker heeft het portret van Colette met het verwaaide haar als basis genomen en dat vertaald naar een foto.
- Reden: zo scheidt hij een band tussen enerzijds het verleden en het oorspronkelijke boek en anderzijds het heden en de hedendaagse versie.
- Bayards illustratie raakte ook de maker en werd zo een geschikt symbool om als uitgangspunt te nemen.

Les Misérables is als verhaal op verschillende manieren te zien.

5. Noem er drie.

- Het verhaal is een sociale roman, een aanklacht tegen misstanden.

- Het verhaal is een breed opgezette avonturenroman.
- Het verhaal schetst een historisch tijdsbeeld van de revolutie van 1830.
- Het verhaal is als epos een literair meesterwerk.

Zou Victor Hugo het kunnen waarderen dat zijn roman tot een musical is gemaakt?

6. Verklaar je antwoord aan de hand van een argument.

- Ja, Hugo was een volksschrijver die er juist naar streefde dat zijn werk door de massa zou worden gelezen. Hij was tegen elke vorm van academische regels en mooischrijverij.

Blok 13

In de muziek is het niet zo gebruikelijk dat composities een titel hebben, maar in de romantiek geven diverse componisten hun werken wel titels.

1. Geef een reden waarom juist in de romantiek veel componisten hun werken een titel meegeven.

- Veel muziek uit de romantiek gaat uit van een buitenmuzikaal gegeven, zoals literatuur of een natuurbeschrijving.
- Een nieuwe muziekvorm is het symfonisch gedicht. Gedichten krijgen als regel een titel mee.

Luister muziekfragment 1. Het is een fragment uit het symfonische gedicht *Hünenschlacht* van Franz Liszt. Het is een voorbeeld van een muziekwerk met een titel. In veel muziek uit de romantiek zijn extremen in expressiviteit te horen, eenvoudiger gezegd: sterke contrasten. Zo ook in deze compositie.

2. Noem een dergelijk contrast.

- Er is een vrij zachte orgelpartij die abrupt wordt onderbroken door pauken, bekkens en koperblazers.

De titel van dit werk verwijst naar een heroïsche strijd uit het verleden tussen heidenen – de hunnen – en christenen.

3. Hoe heeft de componist de strijdende partijen in muziek vorm gegeven?

Beargumenteer je antwoord.

- De hunnen: met koperblazers, bekkens en pauken en strijkers. Argument: het klinkt martiaal en strijdlustig.
- De christenen: door orgelmuziek, later begeleid door strijkers. Argument: het orgel is een instrument dat veel in de kerk gebruikt wordt.

De piano en ook de uitvoeringen van pianisten als Liszt en Chopin mochten zich verheugen in toenemende populariteit.

4. Geef voor beide aan wat daarvan de oorzaak is.

- De piano wordt een betaalbaar instrument. Door het gebruik van een gietijzeren frame om de snaren op te spannen, wordt de piano veel goedkoper en komt ze als instrument binnen het bereik van de bourgeoisie.
- Daarmee groeit ook de belangstelling voor de uitvoeringen.

Bekijk het videofragment. Het is een etude geschreven door Franz Liszt. De betiteling etude (studie) moet hier met een korrel zout worden genomen.

5. Leg dit uit.

- Het stuk is ongelooflijk lastig en alleen te spelen door een echte virtuoos.

Beluister muziekfragment 2, Chopin, *Nocturne in C-klein* uit 1837

Er zijn duidelijk verschillen in de aanpak van Liszt en Chopin. Beiden wilden iets anders met hun muziek demonstreren.

6. Leg uit wat zij de luisteraar duidelijk wilden maken met hun stuk.

- Liszt: persoonlijke virtuositeit: vaardigheid op de piano demonstreren aan de luisteraar. Het publiek verbluft doen staan.
- Chopin: expressiviteit tonen en zo het publiek emotioneel raken.

Critici hadden niet veel op met virtuositeit. Ze stelden: 'Door dit soort zaken degradeer je de muziek'.

7. Waarom zou men tot deze uitspraak komen?

- Het degradeerde de muziek tot een soort circusact in plaats van iets hoogstaands.

Blok 14

Giselle werd het meest populaire ballet uit de 19e eeuw. De choreografie werd geschreven door Jean Corrali en Jules Perrot. De basis was een oude volkslegende over de geesten van bedrogen en gestorven maagden, die als wili's (geesten) 's nacht terugkeerden om de mannen die ze ontmoetten de dood in te dansen. Heinrich Heine schreef er een bewerking van.

Lees de brontekst.

BRONTEKST

Giselle

Het ballet begint in een onschuldig wijndorpje op het platteland waar Giselle woont tussen de brave dorpingen midden in de natuur. Ze is dol op dansen en verliefd op Albrecht, een dorping die nogal eens weg is. Hilarion de boswachter is verliefd op haar. Albrecht blijkt echter geen dorping, maar een graaf die incognito het dorp bezoekt. Hij is al verloofd, maar legt het toch aan met Giselle. Het komt uit dat Albrecht Giselle bedriegt. Zijn verloofde, deel van een jachtgezelschap, doet het dorp aan en herkent Albrecht. Hij wordt door haar tot de orde geroepen. De wanhopige, bedrogen Giselle wordt krankzinnig en slaat de hand aan zichzelf.

In de volgende acte verrijst ze 's nacht uit haar graf en is ze in een wili, een wraakgeest veranderd. Onder leiding van een koningin jaagt ze 's nachts met andere wili's op mannen. Als ze er een vinden, dansen ze hem de dood in. Ze doden op die manier de bedroefde Hilarion, die in het bos dwaalt. Bij Giselles graf komen ze een treurende Albrecht tegen. Hij beseft nu dat hij echt van Giselle houdt en heeft diep berouw. Een ontroerde Giselle blijft hem trouw en redt hem van een wisse dood door tot het ochtendgloren met hem te dansen. Haar liefde tot voorbij de dood is sterker dan de wraak.

Bekijk videofragment 1.

In dit fragment waarschuwt Giselles moeder haar dochter voor de gevolgen van overmatig dansen. Ze duidt aan dat dit tot de dood kan leiden.

1. Leg uit hoe de moeder dat verbeeld.

- De moeder maakt een rolgebaar boven haar hoofd als symbool voor dansen. Ze maakt een kruisteken en strekt de armen terwijl ze vooroverbuigt om dood te verbeelden.

Bekijk videofragment 2.

Aan het eind van de eerste acte ontdekt Giselle dat ze bedrogen is. Ze wordt waanzinnig en pleegt zelfmoord.

Uit haar wijze van dansen blijkt haar waanzin.

2. Leg uit hoe de danseres dit zichtbaar maakt. Noem twee zaken.

- Ze heeft haar haren los en danst verward, onregelmatig. Ze valt op de grond en botst tegen mensen aan.

Bekijk videofragment 3.

In dit fragment verschijnt Giselle als wili. Ze lijkt boven het toneel te zweven.

3. Beschrijf hoe dit effect wordt bereikt.

- Door middel van pointe- of spitzendans. Danseressen verkregen door het kleine wrijfvlak van de spitzen een onwaarschijnlijke snelheid/danseressen konden zich door middel van spitzen bijna letterlijk van de aarde verheffen.

Het ballet *Giselle* bestaat, net als veel andere romantische balletten, uit realistische en romantische delen.

4. Noem van de eerste twee fragmenten twee realistische kenmerken.

5. Noem van het derde deel twee romantische kenmerken.

Realistisch:

- Het leven van alledag wordt getoond: eendorpje in de oogsttijd.
- Giselle is een dorpsmeisje.
- Er is een 'realistische' sterfscène.
- Er is standsverschil.

- Het is overdag.
- De natuur speelt een rol.

Romantisch:

- Het speelt in een schemerzone tussen leven en dood.
- Er zijn geestverschijningen.
- Het speelt zich 's nachts af.
- Er is trouw tot in/voorbij de dood.
- De dood staat centraal.
- Er is onmogelijke, onbereikbare liefde.

6. In *Giselle* zit ook maatschappijkritiek verstoppt. Leg dit uit.

- De adel bedriegt een onwetend boerenmeisje/de adel misbruikt de lagere burgerij voor zijn plezier.

In *La Sylphide* introduceerde Taglioni het ballet blanc. Dat zou hierna een vast onderdeel worden van romantische balletten.

Bekijk videofragment 4.

Dit is een scène uit het ballet *Giselle* en een ballet blanc.

7. Leg uit wat een ballet blanc is. Betrek daarbij het thema en de vorm.

- Thema: in het ballet blanc wordt een bovennatuurlijke droomwereld verbeeld door louter vrouwen, die daarin nimfen, geesten of andere bovennatuurlijke wezens verbeelden.
- Vorm: deze bovennatuurlijke droomwereld wordt verbeeld door middel van een corps de ballet in witte, fragiele, doorschijnende tutu's, die op spitzen dansen. Ze lijken veelal te zweven.

Blok 15

Bekijk afbeelding 1: *De Slaap van de Rede brengt monsters voort*, 1799

Meestal is er bij deze prent maar een interpretatie van de voorstelling.

Aldous Huxley ziet er twee.

1. Leg uit welke twee interpretaties hij voor deze prent heeft.

- 1. De slaap/het verdwijnen van de rede/het verstand zorgt voor bijgeloof/onwetendheid.
- 2. Als de rede slaapt, droomt ze monsters bij elkaar zoals de Franse Revolutie/oorlog en geweld.

Lees brontekst 1

BRONTEKST 1

'De moraal (van Goya's kunst) is samengevat in de centrale afbeeldingen van *Los Caprichos*. Daarin zien we Goya zelf, met het hoofd op de armen liggend op zijn bureau, onrustig slapend. De lucht boven hem is bevolkt door de vleermuizen en uilen van de dodenbezweering. Net achter zijn stoel ligt een enorme

heksenkat, zo kwaadaardig als alleen Goya's katten kunnen zijn, starend naar de slaper met onheilspellende ogen.

Op de zijkant van het bureau staan de woorden: 'De droom van de rede produceert monsters', een titel die voor meerdere uitleg vatbaar is. Als de rede – het verstand – slaapt, worden de absurde en weezinwekkende wezens van bijgeloof wakker. Ze drijven hun slachtoffer naar een onwaardige razernij.

Maar dat is niet alles. De Rede kan zelf ook dromen zonder te slapen, ze kan zichzelf vergiftigen, zoals tijdens de Franse Revolutie gebeurde. Dagdromen van de onvermijdelijke vooruitgang, van vrijheid, gelijkheid en broederschap, afgedwongen door geweld. Dagdromen van zelfvoorziening en het einde van verdriet ... door politieke omwentelingen en betere technologie. *Los Caprichos* werden gepubliceerd in het laatste jaar van de 18e eeuw. In 1808 kregen Goya en heel Spanje de gelegenheid om de gevolgen van die dagdromen te ontdekken. Murat marcheerde met zijn troepen Madrid in; de Rampen van de Oorlog stonden op het punt te beginnen...'*

Vrij naar Aldous Huxley, *Variaties op Goya*, 1960

*) Het is het begin van de Napoleontische Oorlog. Goya maakte een reeks prenten over gruwelijkheden van die oorlog die hij *De Rampen van de Oorlog* noemde.

Bekijk afbeelding 2.

Francesco de Goya, *De Executies van de 3^e mei 1808*, 1814-1815

Tijdens de Napoleontische Oorlog kwamen de Madrileense burgers de tweede mei in opstand en vermoordden enkele soldaten van de Franse bezettingstroepen. Als represaille werd een aantal prominente Spanjaarden op de derde mei opgepakt en geëxecuteerd.

Goya gaf de voorstelling een sterk realistisch karakter.

2. Noem twee aspecten van *De Executies van de 3^e mei* waaruit dit realisme blijkt.

- de gewone kleding van de slachtoffers
- de gebaren van de slachtoffers
- de doden die kriskras op de voorgrond liggen
- de figuren op de achtergrond die het niet kunnen aanzien

BRONTEKST 2

De knecht van Goya, Isidro, die tijdens deze gebeurtenis bij hem was in de villa aan de oever van de Manzanares, vertelt hierover het volgende:

'Vanuit dit raam zag mijn baas het fusilleren met een kijker in de rechterhand en in de linker een donderbus en een handvol kogels. Als de Fransen hierheen waren gekomen, zouden we er zijn geweest. Te middernacht zei mijn baas: 'Isidro, pak je geweer en kom mee.' Ik gehoorzaamde en waarheen denkt u dat we gingen? Naar de Principe Pio, de heuvel waar de arme gefusilleerden nog lagen. Ik herinner het me als de dag van gisteren. De maan scheen, maar omdat de hemel bewolkt was, was het dan weer licht en dan weer donker. Ik kreeg kippenvel toen ik zag dat mijn meester me met zijn donderbus en een tas in de hand meenam naar de doden. Toen hij zag dat ik mezelf niet meer was, vroeg hij: "Tril je, Othello?" En in plaats van hem te antwoorden "De venkel trilt", begon ik bijna te huilen, want ik dacht dat mijn arme meester gek geworden was, omdat hij me Othello had genoemd in plaats van Isidro. We gingen op een heuvel zitten, beneden lagen de doden, mijn meester deed zijn tas open, legde hem op zijn knieën en wachtte tot de maan vanachter de wolken tevoorschijn kwam. Beneden ons bewoog iets dat gromde en hijgde. Ik moet bekennen dat ik beefde als een riet, maar mijn heer pakte rustig papier en potlood.

Toen de maan doorbrak, was het zo licht als overdag. We zagen de lijken in grote plassen bloed, op de rug of op de buik liggend, knielend, de aarde kussend of met de handen omhoog.'

In het schilderij zijn de Franse soldaten de groep die het kwaad vertegenwoordigt en de slachtoffers de groep die het goede vertegenwoordigt.

Goya maakt deze tegenstelling in de opzet van dit schilderij duidelijk.

3. Geef vanuit de voorstelling van het schilderij *De Executies van de 3^e mei* voor beide groepen drie typeringen die deze indeling in goed en kwaad rechtvaardigen.

Goed	Kwaad
• belicht	donker/ tegenlicht
• lichte kleuren	donkere tinten
• kruisvorm	gesloten
• de gezichten zichtbaar	anoniem
• chaos	geordend/machineachtig

Uit de brontekst blijkt dat de werkelijkheid anders was dan wat Goya schilderde. Goya wilde een schilderij maken dat meer was dan de zuivere registratie van een historisch feit.

4. Ondersteun die stelling met twee argumenten vanuit de voorstelling.

- Het goede wordt slachtoffer van het kwaad.
- De man met het witte overhemd refereert aan de christusfiguur.
- De belichting creëert een overdreven dramatisch effect.
- De compositie vergroot de tegenstelling tussen goed en kwaad.

5. Geef een verklaring voor dit feit vanuit het feit dat Goya een romantisch kunstenaar is.

- Goya geeft een dramatische historische gebeurtenis weer en vergroot daarbij de dramatiek van de scène om een maximaal emotioneel effect te bereiken.
- Het historische feit wordt vergroot naar de strijd tussen goed en kwaad en daarmee gedramatiseerd.

Blok 16

Bekijk het videofragment en lees de brontekst.

Je ziet een van de laatste scènes uit de opera *Madame Butterfly* van Puccini. Het libretto was ruwweg afkomstig van *Madame Chrysanthème* van Pierre Loti, dat op een werkelijk gebeurd voorval was gebaseerd. Puccini gebruikte zeven verschillende oosterse thema's in zijn muziek en de oosterse gong in de bezetting.

BRONTEKST

Het verhaal

De Amerikaanse officier Pinkerton huurt een huis in Nagasaki voor zichzelf en zijn aanstaande, pas vijftienjarige Japanse vrouw Cio-Cio San (Chō is Japans voor vlinder). Hij trouwt haar voor de gelegenheid, want is van plan haar te verlaten zodra hij een geschikte Amerikaanse tegenkomt. Butterfly

heeft zich stiekem tot Christen laten bekeren, wat haar duur te staan komt. Haar familie verstoot haar zodra ze daar na de huwelijksceremonie achter komen. Drie jaar later wacht ze op haar man, die kort na het huwelijk is vertrokken. Haar bediende Suzuki probeert haar ervan te overtuigen te hertrouwen, want ze weet zeker dat de Amerikaan niet meer terugkomt. Butterfly weigert ieder voorstel in die richting. Ze blijft hopen.

Van de Amerikaanse consul hoort ze dat Pinkerton terugkeert naar Japan. Butterfly is extatisch en vertelt hem dat ze een zoon van Pinkerton heeft. Vanaf haar huis op de heuvel ziet ze zijn marineschip de haven binnenlopen. Ze versiert samen met Suzuki haar huisje, maar wacht de hele nacht vergeefs op Pinkertons komst. Als ze tegen de ochtend in slaap is gevallen, verschijnt Pinkerton met zijn nieuwe vrouw Kate. Hij is gekomen omdat zijn Kate zijn kind wel wil opvoeden.

Als hij merkt hoe trouw Butterfly op hem gewacht heeft, besluit hij laf dat hij haar niet onder ogen kan komen. Hij moet echter wel zelf komen, wil hij zijn kind meekrijgen, vindt Butterfly. Ze blinddoekt haar zoontje, geeft hem een Amerikaans vlaggetje in de hand en pleegt vervolgens zelfmoord met haar vaders zwaard. Pinkerton stormt haar naam roepend naar binnen, maar komt te laat.

Door de keuze van dit thema doet Puccini een uitspraak over de westerse en de Japanse cultuur.

1. Leg uit hoe Puccini met dit thema commentaar levert op houding van de westerse cultuur ten opzichte van de Japanse en eigenlijk iedere exotische cultuur. Wat stelt hij aan de kaak?

- Puccini wilde vooral de minachting van de westerse burgers voor de 'barbaren' uit niet-westerse landen aan de kaak stellen en de hypocrisie van de zogenaamd superieure westerse moraal laten zien.

Puccini achtte de Japanse cultuur blijkbaar heel hoog en hij laat dat blijken in zijn opera.

2. Geef twee zaken waaruit blijkt dat hij de Japanse cultuur hoog achtte. Welk aspect vooral moet hem getroffen hebben?

- Cio-Cio San, de Japanse, is de morele overwinnaar in zijn opera.
- Hij gebruikte een aantal Japanse muzikale motieven in zijn composities.
- Vooral de trouw en zelfopoffering van de Japanse moeten Puccini getroffen hebben.

In 1854 stoomden vier Amerikaanse zwaarbewapende oorlogsschepen de haven van Tokyo binnen en eisten openstelling van het tot dan toe gesloten land, desnoods met geweld. De V.S. legde zo zijn wil, normen en waarden op aan andere landen. Pinkerton is in die zin een echte Amerikaan.

3. Leg dit uit.

- Pinkerton acht zich superieur en oefent macht uit over Butterfly met zijn eigen belang als motief, ook als dat ten koste gaat van Butterfly.

Butterfly was in haar liefde ook bereid zich te conformeren aan de westerse waarden.

4. Geef aan hoe ze dat deed.

- Ze bekeert zich tot het christendom.

Een zelfmoord met een zwaard is een scène die op het toneel al snel grotesk aandoet. De regisseur vermeed dit door de scène te stileren.

5. Leg uit hoe de regisseur in twee stappen dit bloedbad gestileerd verbeeld heeft in de scène.

- Butterfly gebruikt een waaier die ze langzaam opent. Zo verschijnt een (groter wordende) bloedvlek/waaier op haar witte gewaad.
- De vier figuren op de hoekpunten trekken langzaam een kleed vanuit de hoekpunten uit het midden. Daardoor wordt langzaam vanuit het midden, waar Butterfly zit, de rode ondergrond, het bloed zichtbaar.

Puccini gebruikte zeven Japanse thema's en een Amerikaanse thema, maar liet dit achterwege bij de liefdesliederen en duetten.

6. Geef een verklaring voor het gebruik van de Japanse en Amerikaanse thema's en leg uit waarom hij dit voor de liefdesliederen achterwege liet.

- Japans om een oosterse sfeer te scheppen en Butterfly te typeren.
- Amerikaans om Pinkerton te typeren.
- Liefde is universeel en kosmopolitisch, niet aan een nationaliteit gebonden.

Blok 17

Architecten werken zelden voor zichzelf, maar feitelijk altijd voor een opdrachtgever. De architectuur uit de romantiek kenmerkt zich onder andere doordat de stijl waarin werd gebouwd, gekoppeld is aan de functie van het gebouw.

Bekijk afbeelding1 en lees brontekst 1.

BRONTEKST 1

Niet alleen het verleden geldt als inspiratiebron. De fantasie beïnvloedt eveneens de architectuur. Koning Ludwig II (1845-1886) is misschien wel de meest ambitieuze neostijlbouwer van allemaal. De koning is sterk beïnvloed door de opera's van Wagner en wil eigenlijk in een Wagneriaans decor leven. In de jaren tussen 1864 en 1886 laat deze koning in korte tijd aan aantal kastelen (her)bouwen op moeilijk bereikbare plaatsen in de Beierse Alpen. Het spectaculairste en meest kostbare project is het kasteel Neuschwanstein. Daartoe laat hij de oude burcht Hohenschwangau herbouwen in de oude stijl van de Duitse ridderburchten. Het slot ligt bovenop een bergtop met een schitterend uitzicht over het imposante landschap rondom. Verschillende zalen worden ingericht naar thema's uit Wagners opera's. De buitenkant is aanzienlijk beter geslaagd dan het interieur, dat een ongeïnspireerde mix van stijlen is zonder duidelijke visie. Neuschwanstein en andere geldverslindende projecten kostten hem op een gegeven moment zijn koningschap. Hij wordt afgezet en sterft een dag later door verdrinking.

De meningen waren tijdens de bouw en ook daarna verdeeld over de kwaliteit van het gebouw en er gingen zelfs stemmen op om het kasteel te slopen.

1. Is naar jouw mening het gebouw geslaagd? Beargumenteer je antwoord.

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

- Geslaagd. De koning wilde een sprookjes/operakasteel nabouwen en dat is gelukt. Het ligt op een sprookjesachtige plek.
- Niet geslaagd. Het is een nep-middeleeuwen/disneylandconstructie die niet functioneel is maar vooral kitsch.

Er werd wel gesteld dat Ludwig in Neuschwanstein de middeleeuwen niet nabouwde maar overdreef.

2. Verklaar de stelling vanuit drie aspecten van de vormgeving van het gebouw.

- Het lijkt een sprookjeskasteel, maar de middeleeuwen waren niet sprookjesachtig, maar een harde, sobere tijd.
- Kastelen stonden vaak op een hogere plaats in het landschap. Dit kasteel staat op een nagenoeg onbereikbare plaats.
- Kastelen hebben vaak één of enkele torens of donjons. Dit kasteel heeft er overdreven veel en ze zijn ook erg hoog.
- Middeleeuwse kastelen zijn niet wit.

Kastelen zijn niet erg geschikt als residentie voor een staatshoofd of om absolute heerschappij uit te stralen. Voor Ludwigs kasteel gold dat zeker.

3. Leg dit uit.

- Kastelen zijn wijkplaatsen waar je je in terugtrekt als je wordt aangevallen of bedreigd. Ze functioneren niet als centrum van koninklijke macht.
- Een kasteel als dit ligt veel te ver van de werkelijke centra van politieke macht.

Bekijk afbeelding 2: *Het koninklijk paviljoen in Brighton* door John Nash.

Lees brontekst 2.

BRONTEKST 2

Uit een brochure:

Royal Pavilion. Het gebouw dat Prins George in 1786 huurde, heette *Brighton House*, een aanzienlijke herenboerderij met bosjes, rozen en uitzicht op zee. Gedurende de lente en zomer van 1787 werd de boerderij verbouwd tot een Palladiaanse (klassieke) villa, met een centrale rotonde tussen twee vleugels die bekroond werd door een kleine koepel. Deze klassieke strengheid werd getemperd door ronde erkers en verfijnd smeedijzerwerk dat kenmerkend is voor de regency stijl die nog steeds te zien is in Brighton en enkele andere steden. Tussen 1801 en 1804 werden balkons toegevoegd. Het *Paviljoen* werd opnieuw uitgebreid. Aan iedere hoek van de voorgevel werd een ovale kamer toegevoegd. Juist in die periode adopteerde de Prins een realistische Chinese stijl voor interieurdecoratie. Weldra was hij bezeten van de Oriënt.

De volgende architect legde de Prins prachtige tekeningen voor van een nieuw *Paviljoen* in Chinese stijl. Deze plannen werden nooit gerealiseerd, hoewel de Prins de ontwerpen voor de opvallende met glas overkoepelde koninklijke stallen en manege, voltooid in 1808, wel overnam. Het gebouw staat er nu nog. De stallen werden Indisch van opzet en weerspiegelden een nieuwe wending in het verlangen van de Prins naar Xanadu, een legendarische pleziertuin. Hij ontbood Humphrey Repton en vroeg zijn mening over 'welke architectuurstijl het meest geschikt was voor het *Paviljoen*'. Repton antwoordde

met prachtige waterverftekeningen (met flappen om de nieuwe situatie over de oude heen te tonen) van een Indisch *Paviljoen*.

Er kwam van architecten veel kritiek op het *Paviljoen*, zeker toen de Prins dood was.

4. Welke architecten zullen vooral kritiek gehad hebben? Wat zullen hun bezwaren vooral geweest zijn?

- Vooral de wat meer klassieke architecten zullen zich aan het gebouw geërgerd hebben.
- Het gebouw was eerst een Palladiaanse (klassiek vormgegeven) villa en het *Paviljoen* is nu een inconsequente mengelmoes van allerlei stijlen.

Het nieuwe koninklijke *Paviljoen* moest een Indisch karakter krijgen.

5. Noem drie bouwelementen uit het koninklijk *Paviljoen* waaruit het Indische karakter blijkt.

- de uivorm van de koepels
- de minaretten
- de geschulpte vensters
- de uivormige decoratie
- de geschulpte decoratie op de koepels

Blok 18

Bekijk videofragment 1 uit *Nabucco* van Giuseppe Verdi, *Het Slavenkoor (Va Pensiero)*.

Nabucco gaat over de Joodse gemeenschap die zucht onder de overheersing van Babylon. Verdi las het libretto en kon het niet meer uit zijn hoofd zetten. Het lied *Va Pensiero* wordt in de opera door Joodse slaven gezongen.

Lees brontekst 1.

BRONTEKST 1

De vertaling van *Va Pensiero*

‘Zweef weg, gedachten, op gouden vleugels, weg.... en rust op kliffen en heuvels, waar, zacht en zoet, de lucht geurt van de lieflijke geboortegrond! Begroet de oevers van de Jordaan, de met de aarde gelijkgemaakte torens van Sion.... O, mijn vaderland, zo mooi en verloren, herinnering, zo dierbaar, en rampzalig! Waarom hangt stil aan de wilg de gouden harp van profetische zangers? Verhaal ons van de tijd die voorbij is, ontsteek weer in ons hart de herinnering aan toen. En, als Salomon tegen het lot, breng klank voort van rauwe klacht. O, dat de Heer je inspireert tot instemming die het lijden doordringt en het tot kracht maakt.’

Beluister de introductie. Verdi werkte hier met sterke contrasten.

1. Noem een van deze contrasterende delen in de introductie naar het werkelijke koorlied.

- Hij wisselt voortdurend lichte partijen van enkele instrumenten (zoals blazers) af met zwaar aangezette stukken waarin het hele orkest uithaalt.

Verdi's Italië werd beheerst door het 'Rissorgimento'. Een periode waarin de eenwording van Italië gepaard ging met opstand en oorlog. *Nabucco* werd in deze periode geschreven en *Het Slavenkoor* werd zo populair dat het een officieus volkslied werd. Het echte Italiaanse volkslied werd het echter niet, hoewel dat ook in deze periode werd geschreven.

2. Geef twee redenen waarom *Va Pensiero* niet gekozen werd tot echt volkslied.

- Uiteindelijk werd het teveel met een opera geassocieerd, wat toch niet gepast leek.
- Het was een slavenkoor en daarom ook niet helemaal geschikt.
- De tekst ging teveel over gevangenschap en verlies.

Bekijk videofragment 2: Giuseppe Verdi, *La Traviata*, ouverture.

Lees brontekst 2.

BRONTEKST 2

La Traviata is de geschiedenis van Violetta Valéry, een beroemde courtisane. Ze is van lage komaf en verdient haar geld als maîtresse voor de betere standen. Ze lijdt echter aan tuberculose, een dodelijk ziekte in de 19e eeuw. Oud zal ze daarom niet worden. Ze ontmoet graaf Alfredo, die stapelverliefd op haar wordt en samen trekken ze zich terug op een landgoed. Op een dag bezoekt haar vader haar om haar te vragen met de verhouding te stoppen. Ze is een schande voor de familie en voor haar zus die op het punt staat te trouwen. Violetta kan niet anders dan gehoorzamen en verlaat Alfredo om terug te keren naar haar oude leven. De gebroken Alfredo komt haar desondanks opzoeken en vindt Violetta op haar sterfbed. Ze sterft in Alfredo's armen.

La Traviata uit 1853 is gebaseerd op de tragische geschiedenis *La Dame aux Camelias* van Alexander Dumas, dat speelt in de 19e eeuw. Verdi was zijn tijd vooruit door een realistisch, eigentijds verhaal te nemen. *La Traviata* is 'realistischer' dan *Nabucco*.

3. Noem twee aspecten die *La Traviata* realistischer maken.

- De opera speelt zich in de eigen tijd af (*Nabucco* in vroeger tijden).
- De opera gaat over mensen uit Verdi's eigen milieu en hun affaires en over de burgerklasse of de betere burgers die zich mengen met de adel. *Nabucco* handelt over slaven.
- De opera gaat over absolute liefde en extreem leed, zoals die destijds (en nog steeds) in het echte leven ook voorkwamen. Zo sterft Violetta aan een destijds fatale ziekte. *Nabucco* handelt over een bijbels thema en staat verder van het gewone leven af.

Bekijk en beluister het videofragment. Het is een fragment uit *Faust* van Charles Gounod.

Lees brontekst 3.

De naam van de Duitse schrijver Johann Wolfgang von Goethe (1749 - 1832) is nauw verbonden met de romantiek. Goethe schreef zijn leven lang aan *Faust*, een zinnebeeldig drama in twee delen. Gounods opera is losjes gebaseerd op het eerste deel.

BRONTEKST 3

Het verhaal in het kort:

De oude Faust twijfelt aan de zin van zijn leven. Zijn kennis en wetenschap hebben tot niets geleid en zijn experiment om doden tot leven te wekken mislukte. Hij vervloekt zijn kennis en verkoopt zijn ziel

aan de duivel voor rijkdom, geluk en een nieuwe jeugd. Hij wint het vertrouwen en de genegenheid van de mooie Marguérite. Hij verwekt bij haar een kind en laat haar vervolgens in de steek. De broer van Marguérite, soldaat Valentin, gaat een duel aan met Faust en wordt hierbij gedood. Al stervend vervloekt hij zijn zuster. Marguérite vermoordt haar kind en wordt hiervoor terechtgesteld. De duivel biedt aan haar te redden van de beul, maar ze wendt zich tot God. Marguérite gaat dood, maar engelen redden haar ziel en zij stijgt op naar de hemel. Faust blijft verslagen achter en hervat zijn zoektocht.

Het verhaal van Goethe sluit aan bij de cultuur van de romantiek.

4. Leg uit wat het verhaal aantrekkelijk maakt voor een romanticus aan de hand van drie argumenten.

- het bovennatuurlijke karakter
- de strijd tussen goed en kwaad
- Marguérites dramatische redding op het laatste moment

Faust is een oud verhaal, maar deze versie speelt in de 19e eeuw.

5. Noem twee aspecten waaruit dat valt af te leiden.

- Faust probeert een dood meisje tot leven te wekken met behulp van elektriciteit/elektrisch licht.
- De duivel is gekleed als een negentiende-eeuwse gentleman.

Blok 19

1. Leg uit wat klassieke muziek eigenlijk is en geef er twee kenmerken van.

- Klassieke muziek is muziek die gemaakt is ten tijde van het neoclassicisme in de tweede helft van de 18e eeuw.
- Klassieke muziek heeft als regel een heldere structuur.
- Klassieke muziek is lichtvoetig en ingehouden.
- Klassieke muziek kent geen grote dynamiek.
- Klassieke muziek is vrijwel altijd absoluut.

Bekijk videofragment 1: Franz Schubert, *Der Erlkönig*, 1815.

Schubert schreef deze muziek bij een sprookje van Goethe. Hij stelde in zijn compositie duidelijk vier personen tegenover elkaar. Daardoor ontstaat het drama.

BRONTEKST

Verteller:

Wer reitet so spät durch Nacht und Wind?

Es ist der Vater mit seinem Kind;

Er hat den Knaben wohl in dem Arm,

Er faßt ihn sicher, er hält ihn warm.

Wie rijdt er zo laat door nacht en wind?

Het is de vader met zijn kind

Hij heeft het knaapje goed in zijn arm

Hij houdt hem vast, hij houdt hem warm

Vader:

Mein Sohn, was birgst du so bang dein Gesicht?

Mijn zoon, waarom verberg je zo bang je gezicht?

Verteller:

*Dem Vater grauset's, er reitet geschwind,
Er hält in den Armen das ächzende Kind,
Erreicht den Hof mit Müh' und Not;
In seinen Armen das Kind war tot.*

*De vader huivert, hij rijdt snel
Hij houdt in zijn armen het kreunende kind,
Bereikt de boerderij vermoeid en in nood
In zijn armen het kind was dood.*

2. Hoe hoor je dat in het lied vier personen worden voorgesteld?

- Aan de manier van zingen, die verandert als er een ander aan het woord komt.

Het lied heeft niet meer de vaste structuur van een lied maar is 'doorgecomponeerd'.

3. Leg uit wat de traditionele structuur is van een lied en geef aan waarin *Der Erlkönig* afwijkt.

- De klassiek structuur is afwisselend refrein - couplet.
- Hier is dat niet het geval. De melodie volgt het lied en er is geen refrein.

De piano is hier de begeleider. Niet alleen zingt de zanger zijn verhaal, de piano speelt ook een belangrijke rol.

4. Beschrijf de rol van de piano en vergelijk de rol van het instrument met de zang.

- De piano ondersteunt de tekst, geeft het ritme aan van het galopperende paard.
- Het instrument is muzikaal gelijkwaardig aan de zang.

Der Erlkönig is een zogenaamd kunstlied, een genre dat erg populair was in de romantiek. Het kunstlied wijkt af van het gewone volkslied.

5. Leg dit uit aan de hand van vier zaken die je in *Der Erlkönig* kunt horen.

- Het lied heeft geen traditionele structuur, geen refrein-coupletstructuur.
- Het lied is complex met een niet voor de hand liggende muzikale melodie.
- Het lied kan alleen worden gezongen door een geschoolde stem.
- Het lied heeft een literair gedicht/verhaal als thema.
- Het lied heeft geen tekstherhaling, wat volksliedjes vaak wel hebben.
- Het lied heeft een kunstzinnig karakter.

Der Erlkönig is een lied uit de romantiek met een aantal duidelijk romantische motieven.

6. Noem er drie die in dit lied aanwezig zijn.

- Het bovennatuurlijke in de persoon van de elfenkoning.
- Het drama van een vader met een stervend kind dat hij niet redden kan.
- De dood die het onschuldige kind komt halen.
- Het mysterieuze. Het is nacht: ziet de jongen alles echt, of ijlt hij van de koorts?

De natuur: ze galopperen door een nachtelijk landschap vol nevelslierten, wilgen en door bladeren.